

Karol Konaszewski*, Tomasz Prymak**
Sebastian Rutkowski***, Alfred Tuci****

* Uniwersytet w Białymstoku [k.konaszewski@uwb.edu.pl];

** Uniwersytet w Białymstoku [t.prymak@uwb.edu.pl]

*** Młodzieżowe Centrum Edukacji i Readaptacji Społecznej w Goniądzu
[srutkowski@skryba.media.pl]

**** Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
[fredi72@live.com]

Poczucie identyfikacji terytorialnej a nasilenie zachowań antyspołecznych w grupie młodzieży nieprzystosowanej społecznie

Abstrakt: Celem pracy jest prezentacja wybranych wyników badań, poświęconych poczuciu identyfikacji terytorialnej w grupie młodzieży nieprzystosowanej w kontekście ich zachowań antyspołecznych. W przypadku niniejszych badań poczucie identyfikacji odnosi się hierarchicznie do pięciu kręgów: miejsca zamieszkania, regionalnego, narodowego, europejskiego i globalnego. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach którego wykorzystano technikę ankiety. W celu określenia obrazu wadliwego funkcjonowania społecznego wykorzystano Skalę Nieprzystosowania Społecznego Lesława Pytki. Ogółem przebadano 481 wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Statystyczna analiza danych nie wykazała różnic w poczuciu identyfikacji terytorialnej ze względu na poziom nasilenia zachowań antyspołecznych w grupie młodzieży z ośrodków wychowawczych.

Słowa kluczowe: Identyfikacja terytorialna, młodzież, nieprzystosowanie społeczne.

Wprowadzenie

Znalezienie odpowiedzi na pytanie tożsamościowe „kim jestem?” wyznacza stałość podmiotu i spójność jego zachowań z sytuacji na sytuację oraz integrację własnego *Ja*. Człowiek żyjąc w społeczności, z którą się identyfikuje, wytwarza także poczucie swojej tożsamości społecznej, czyli tożsamość *My*, kształtującą się

na podstawie spostrzeganych i doświadczanych podobieństw względem innych ludzi, owocującą poczuciem wspólnoty i podzieleniem pewnych znaczeń z innymi ludźmi, co wyraża się poznawczymi powiązaniem własnej osoby z innymi ludźmi oraz identyfikowaniem się z ich celami, wartościami i zasadami postępowania (Jarymowicz, 2000). Wymiar społeczny dotyczy identyfikacji, afiliacji i przynależności grupowych, wskazywanych w odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu jednostka czuje się przynależna do określonej grupy (Melchior, 2004). Termin tożsamość wydaje się być pojęciem przewodnim w stosunku do pojęcia „identyfikacji” i może być rozumiany w dwoisty sposób: tożsamość jako idem, czyli to, co jest takie samo, oraz tożsamość jako ipse, czyli to samo. Pierwsze ujęcie odnosi się do liczebności, wielości postaci oraz trwania osoby w czasie. Odpowiada ono aspektowi identyfikacji, których może być wiele. Z kolei ipse jest totalną jednostką tożsamości (Kłoskowska, 1992, 1996). Wobec tego można stwierdzić, że każda jednostka jest członkiem wielu wspólnot, np. rodziny, narodu, grup celowych i wielu innych zbiorowości. Człowiek w różnej mierze i w różnym stopniu identyfikuje się z wyszczególnionymi przestrzeniami, poczynając od miejsca zamieszkania przez region, kraj aż do identyfikacji ponadnarodowej (Nikitorowicz, 1995, 2007, 2009). Przydatne jest tu także rozróżnienie, jakiego dokonuje Z. Rykiel (1999), aby mówić o świadomości terytorialnej. Syntetycznie ujmując ją jako część świadomości społecznej, która odnosi się do poczucia odrębności własnego terytorium, a wtórnie również własnej grupy społeczno-terytorialnej (Rykiel, 1999). Wydaje się więc, że poczucie identyfikacji z określonymi terytoriami jest zbieżne z pojęciem świadomości terytorialnej. Na podstawie analizy literatury w badaniach empirycznych wyróżniano najczęściej pięć zasadniczych obszarów poczucia identyfikacji terytorialnej: lokalnego, regionalnego, krajowego lub narodowego oraz ponadnarodowego (europejskiego i globalnego) (Nikitorowicz, 2009; Rykiel, 1999). Celem przedstawionych badań była analiza zależności między poczuciem identyfikacji terytorialnej w grupie młodzieży nieprzystosowanej w kontekście ich zachowań antyspołecznych. Rezultaty badań prowadzonych w grupach młodzieży pozwalają sformułować hipotezę, że poczucie identyfikacji terytorialnej będzie związane z aspektem behawioralnym funkcjonowania jednostki. W przypadku prowadzonych badań założono, że poczucie identyfikacji będzie zależne od poziomu zachowań antyspołecznych (Konaszewski, 2016; Żyłkiewicz-Płońska, 2016).

Charakterystyka ternu badań i osób badanych

W badaniu uczestniczyły młode osoby nieprzystosowane społecznie, które zostały skierowane do młodzieżowych ośrodków wychowawczych na terenie całej Polski. Młodzieżowy ośrodek wychowawczy stosuje się wobec dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie, wymagającej specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i resocjalizacji, celem eliminacji przyczyn i przejawów zaburzeń

Tabela 1. Zestawienie badanych ośrodków i procentowy udział wychowanków poszczególnych młodzieżowych ośrodków wychowawczych

Nazwa ośrodka	Liczba wypełnionych kwestionariuszy	Udział w próbie [%]
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Goniądz	49	10,2%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Borowie	16	3,3%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Otwock/Józefów	29	6,0%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Kolonia Ossa	45	9,4%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Kolonia Szerbacka	64	13,3%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Puławy	46	9,6%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Różanystok	57	11,9%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Rusinów Konecki	34	7,1%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Wola Rowska	27	5,6%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Warszawa, ul. Strażacka	35	7,2%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Warszawa, ul. Dolna	15	3,1%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Warszawa, ul. Patriotów	30	6,2%
Brak danych	34	7,1%
Razem	481	100%

zachowań. Młodzieżowy ośrodek wychowawczy jest placówką resocjalizacyjną-i-zolacyjną funkcjonującą całodobowo, z której młodzież może wrócić do domu wyłącznie na ferie lub święta. Dobór grupy badanej miał charakter celowo-losowy. Kryterium doboru celowego był rodzaj placówek, w której badani zostali umieszczeni przez sąd rodzinny. Próbkę wyznaczał charakter populacji (skończona) i jej specyfika (młodzież, wobec której wydziały rodzinne i nieletnich sądów rejonowych zastosowały środek wychowawczy w postaci umieszczenia w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych). Według informacji Ośrodka Rozwoju Edukacji w kwietniu 2014 r. w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych przebywało 5057 wychowanków (3129 chłopców w normie intelektualnej, 409 chłopców niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim, 1427 dziewcząt w normie intelektualnej i 92 dziewczyny niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim). Dlatego wyznaczono także niezbędną wielkość próby $n_b=390$ dla populacji wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych (przy doborze próby uwzględniono wyłącznie wychowanków w normie intelektualnej) przy współczynniku ufności 0.90 i błędzie maksymalnym na poziomie 4% (Brzeziński, 2004). Biorąc pod uwagę te wyliczenia, ogółem przebadano 481 wychowanków z dwunastu wylosowanych młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Nieznaczną większość respondentów stanowili chłopcy 54% (258 wychowanków), w stosunku do dziewcząt (218), które stanowiły 46% badanych. Pięciu wychowanków nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. W analizowanej grupie największą liczbę osób stanowili wychowankowie młodzieżowych ośrodków wychowawczych dla chłopców 43,7% (210 wychowanków), kolejną grupę stanowili wychowankowie ośrodków

koedukacyjnych 28,7% (138 wychowanków). Nieznacznie mniejszą grupą były uczennice ośrodków, które są przeznaczone dla dziewcząt 24,9% (120 wychowanek). W przypadku 13 wychowanków nie uzyskano informacji odnośnie do typu ośrodka. Uzyskane w trakcie badań dane wskazują, że wiek osób badanych mieścił się w przedziale 14–18 lat ($M=16.34$ $SD=0.97$). Największą grupę respondentów stanowiły osoby w wieku 16 lat (36,4%) i 17 lat (36,0%), kolejną 15 lat (13,3%). Najmniej licznymi grupami byli respondenci w wieku 18 lat (10,0%) i 14 lat (4,2%). Ośrodki wychowawcze, w których przeprowadzono badania prezentuje tabela 1.

Narzędzia badawcze

Poczucie identyfikacji terytorialnej. Przyjmując za Z Rykilem (1999), że jednostka identyfikuje się z różnymi terytoriami oraz za A. Kłoskowską (2012), że jest członkiem wielu grup i wspólnot, np. rodziny, narodu, grup celowych i wielu innych zbiorowości, poproszono badanych o udzielenie odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu czujesz się obywatelem świata?, w jakim stopniu czujesz się Europejczykiem?, w jakim stopniu czujesz się Polakiem?, w jakim stopniu czujesz się mieszkańcem swojego regionu?, w jakim stopniu czujesz się mieszkańcem swojej miejscowości?. W diagnozie nasilenia poczucia identyfikacji terytorialnej wykorzystano skalę, od 1 – w przypadku odpowiedzi „zdecydowanie nie”, do 5 – przy odpowiedzi „zdecydowanie tak”.

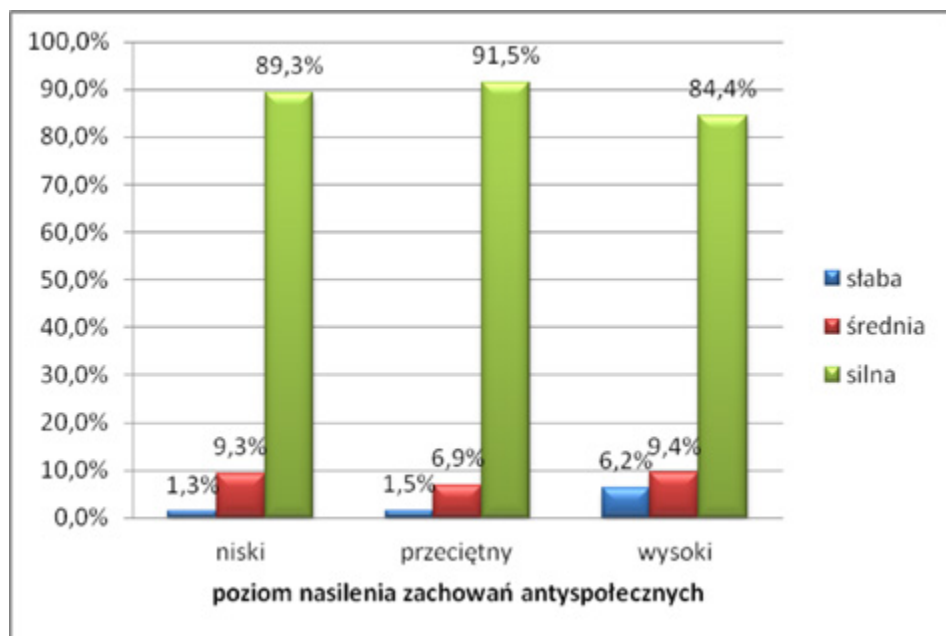
Zachowania antyspołeczne. W celu określenia obrazu wadliwego funkcjonowania społecznego wykorzystano Skalę Nieprzystosowania Społecznego L. Pytki do badania młodzieży w wieku 13–17 lat. SNS składa się z sześciu podskal. W badaniach wykorzystano skalę do pomiaru zachowań antyspołecznych (ZA). Podskala ta składa się z 10 kategorii opisujących cechy społecznego zachowania. Do opisu nasilenia każdej cechy stosuje się trójstopniową skalę (0, 1, 2 punkty). Waga 0-punktowa przypisana jest stwierdzeniom określającym normalne, pożądane społecznie cechy. Wadze 1- i 2-punktowej przypisane są stwierdzenia określające odpowiednio umiarkowany i znaczny stopień nasilenia negatywnych cech zachowania. Podstawę określenia rodzaju i poziomu nieprzystosowania społecznego stanowi suma punktów uzyskanych w poszczególnych skalach częściowych oddzielnie.

Aby skonfrontować zmienną niezależną, jaką jest poziom nasilenia zachowań antyspołecznych z poczuciem identyfikacji z środowiskami wychowawczymi. Na podstawie skali stenowej wyodrębniono trzy poziomy nasilenia zachowań antyspołecznych: niski, przeciętny i wysoki, oraz trzy poziomy poczucia identyfikacji: słaby, średni silny (uzyskane wyniki badań w danej sferze identyfikacyjnej podzielono na percentyle słaby poziom identyfikacji: poniżej 1.7, silny poziom identyfikacji 3.4 i powyżej, średni poziom identyfikacji pomiędzy 1.7–3.4). Aby zweryfikować

zależność między poczuciem identyfikacji a poziomem nasilenia zachowań antyspołecznych zastosowano test nieparametryczny Chi-kwadrat (χ^2).

Analiza wyników badań

Pierwszym zagadnieniem, które zostało przeanalizowane, dotyczy określenia zależności między identyfikacją z miejscem zamieszkania a nasileniem zachowań antyspołecznych. Wyniki badań przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1. Poczucie identyfikacji z miejscem zamieszkania a poziom nasilenia zachowań antyspołecznych

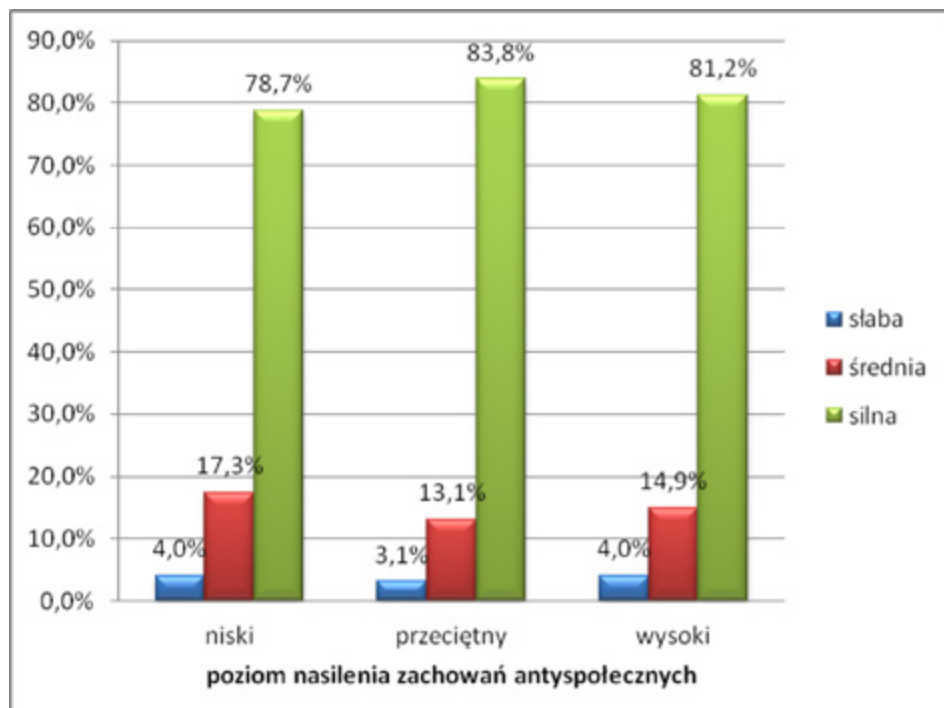
Źródło: badania własne.

Analizując wykres 1, można dostrzec, że poziom nasilenia zachowań antyspołecznych nie różnicuje identyfikacji z miejscem zamieszkania. Wynik okazał się nieistotny statystycznie $\chi^2(4, N = 481) = 7,476$; $p = 0,113$. Nieletni o wysokim, przeciętnym i niskim poziomie wyraźnie silnie identyfikują się z miejscowością, z której pochodzą. Zasadne wydaje się więc pytanie o to, dlaczego nieletni tak silnie identyfikują się z miejscem ich zamieszkania. Aby odpowiedzieć na to pytanie, można odwołać się do badań C. Shaw i H. McKaya. Rozwinięta przez nich koncepcja koncentrowała się wokół twierdzenia, że istnienie przestępczości nie jest zależne od właściwości pojedynczych jednostek, ale od właściwości społeczno-kulturowych obszarów, w których te jednostki funkcjonują. Autorzy, analizując wzory zachowania przestępczego młodzieży w kontekście miejsca zamieszka-

nia, opracowali koncentryczny model stref miasta. Podkreślili zarazem, że źródła przestępczości tkwią nie tyle w czynnikach osobowych, pochodzeniu z określonej grupy etnicznej, lecz w infrastrukturze właściwej dla środowiska zamieszkania. Udowadniali, że zachowania dewiacyjne i przestępczość młodzieży mają swoje źródło nie tyle w byciu niemoralnym z natury, lecz w specyfice struktury oraz kulturze społeczności, do której się przynależy (Błachut, Gaberle, & Krajewski, 2000; Shaw & McKay, 2016; Siemaszko, 1993). Wynika to z faktu, że przebywają oni zazwyczaj w zdeorganizowanych środowiskach o niejednokrotnie sprzecznym układzie aksjonormatywnych wymogów, niestabilnej kulturze, wśród ludzi mniej zamożnych i niekoniecznie cechujących się ubóstwem. Tylko w pewnym stopniu można stwierdzić, że przejawy demoralizacji są ograniczone terytorialnie, że czyn zabroniony częściej odnotowuje się w pobliżu miejsca zamieszkania sprawców (Shaw & McKay, 1942, 2016; Siemaszko, 1993). Niezależnie od rodzaju oraz siły argumentów można stwierdzić, że miejsce zamieszkania młodzieży przejawiającej skłonność do zachowań przestępczych staje się wielce prawdopodobnym obszarem, na którym może dojść do przejawiania szeroko rozumianych zachowań antyspołecznych. Jednak z drugiej strony młodzież nieprzystosowana społecznie jest silnie przywiązana do swojego miasta, swojej dzielnicy czy blokowiska. Identyfikacja z miejscem zamieszkania zaspokaja potrzebę posiadania silnej „bazy” domowej. Miejsce to traktowane może być wówczas jako ostoja tradycji społecznych podtrzymywanych i chronionych przez jednostki oraz jako „przystań w niepewnym środowisku” (Walmsley, Lewis, & Nowosielska, 1997). A. Cohen i W. Miller twierdzili, że uwikłanie w miejsce zamieszkania jak również niskie kompetencje społeczne, doświadczana frustracja generują dodatkowe skutki, jakimi są przemoc, uzależnienia oraz inne zachowania dewiacyjne (Cohen, 1955; Miller, 1958). Ponadto może przyczyniać się do pogłębiania wykluczenia o wymiar nie tylko społeczny, ale także edukacyjny, zawodowy, a nawet cyfrowy (Błachut i in., 2000; Ostrowska & Wojcik, 1986; Wojnarska, 2017).

W dalszej kolejności analizowano związek między poczuciem identyfikacji regionalnej a poziomem nasilenia zachowań antyspołecznych. Dane zaprezentowano na wykresie 2.

Tak jak w przypadku miejsca zamieszkania, można stwierdzić, że również poczucie identyfikacji (niezależnie od zachowań antyspołecznych) z regionem nieletnich jest silne. Natomiast poziom nasilenia zachowań antyspołecznych nie różnicuje poczucia identyfikacji regionalnej $\chi^2(4, N = 481) = 0,964$; $p = 0,915$, co może świadczyć o tym, że niezależenie od nasilenia zachowań antyspołecznych poczucie identyfikacji regionalnej jest porównywalne. Niecałe 79% nieletnich o niskim poziomie przejawianych zachowań antyspołecznych silnie identyfikuje się z regionem, 83,8% o przeciętnym poziomie i 81,2% o wysokim poziomie wykazuje silną identyfikację regionalną. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że zachowania przestępcze w wymiarze infrastruktury to także skutek uboczny planowej polityki mieszkaniowej, przez którą koncentruje się (przesiedla z innych

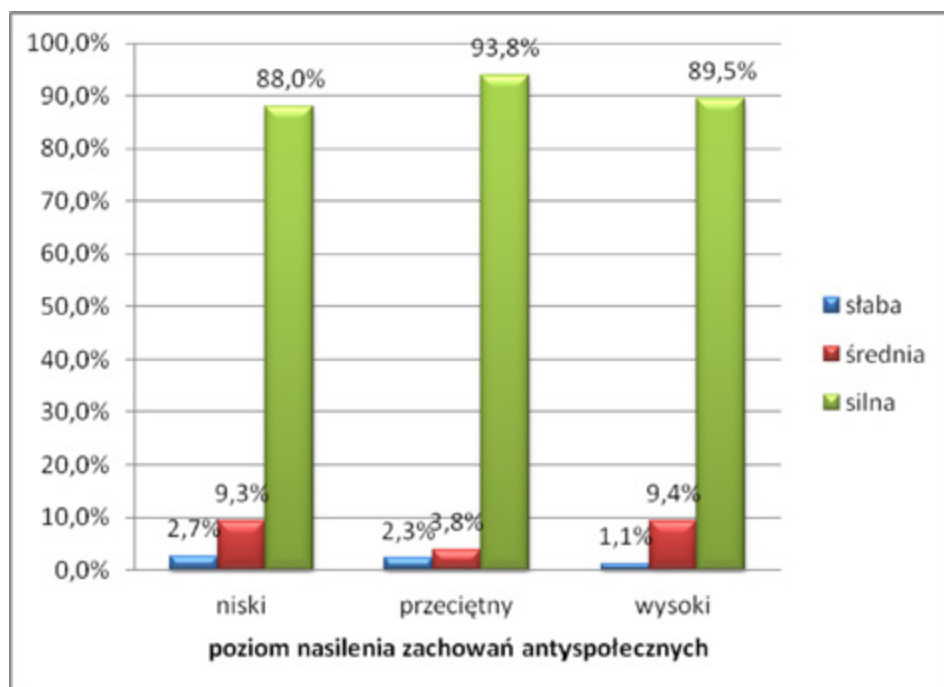
Wykres 2. Poczucie identyfikacji regionalnej a poziom nasilenia zachowań antyspołecznych

Źródło: badania własne.

dzielnicy) na jednym terenie rodziny społecznie wykluczone, przedstawiciele podklasy (Hancock, 2001). Z drugiej strony miejsce i okolica są wciąż kluczowymi zmiennymi w poznaniu funkcjonowania interesującej nas grupy ludzi i ich środowiska (Rykiel, 1999; Walmsley i in., 1997). Centralnym punktem przywiązania jest własny dom, jednak mówić o przywiązaniu możemy w każdej skali (osiedle, dzielnica, miasto, region). Można zatem skonstatować, że mimo różnorodnych doświadczeń życiowych i pochodzenia z domów czy dzielnic o wątpliwej reputacji badani nieletni są silnie związani z ich środowiskiem pochodzenia, miejscem zamieszkania i regionem.

Kolejną próbą konfrontacji zmiennych jest analiza zależności poczucia identyfikacji narodowej z poziomem nasilenia zachowań antyspołecznych. Wyniki zostały zaprezentowane na wykresie 3.

W przypadku poczucia identyfikacji narodowej możemy zaobserwować, że stanowi ona najsilniejszą sferę, z którą utożsamiają się nieletni niezależnie od poziomu nasilenia zachowań antyspołecznych. Poczucie identyfikacji narodowej oscyluje w granicach 90%. Analizując wykres, można zauważyć, że poziom nasilenia zachowań antyspołecznych nie różnicuje identyfikacji narodowej $\chi^2(4, N=481)=5,280$; $p=0,260$. To znaczy, że niezależnie od nasilenia zachowań antyspołecznych poczucie identyfikacji narodowej w tej grupie młodzieży jest po-

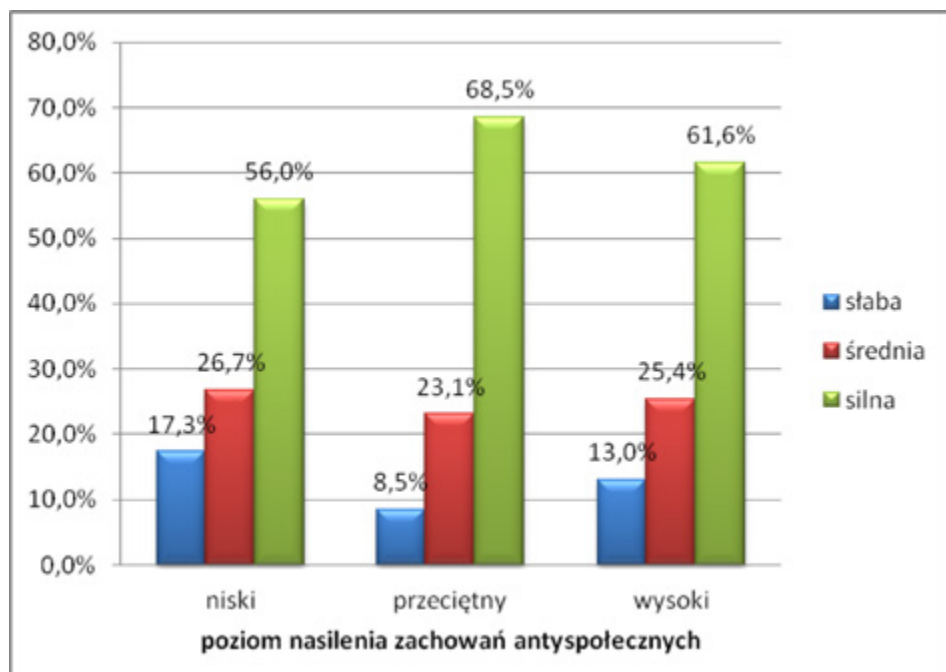
Wykres 3. Poczucie identyfikacji narodowej a poziom nasilenia zachowań antyspołecznych

Źródło: badania własne.

równywalne. Ponadto zwrócono uwagę, że identyfikacja narodowa jest istotnym elementem autotokocpcji nieletnich, dlatego też bardzo często pobieżna wiedza i niezrozumienie sfery narodowej ma dotkliwe konsekwencje związane z generowaniem nacjonalizmów i zachowań antyspołecznych. W kontekście tej grupy młodych ludzi wyrażają się one w zachowaniach chuligańskich, wandalizmem, eskalacją agresji i przemocy, tworzeniem się postaw ksenofobicznych i zwiększeniem nienawiści wobec innych ludzi (Fatyga, 1999; Nikitorowicz, 2009, 2014; Ogińska-Bulik, 2007).

Na kolejnym wykresie zostały poddane analizie zależność między zmienną zależną, jaką jest poczucie identyfikacji europejskiej wraz z zmienną niezależną dotyczącą przejawianych zachowań antyspołecznych. Wyniki zostały przedstawione na wykresie 4.

Największy odsetek silnej identyfikacji europejskiej (68,5%) wykazała grupa, której poziom zachowań antyspołecznych okazał się przeciętny. Jednak także osoby o wysokim i niskim poziomie nasilenia zachowań antyspołecznych stosunkowo silnie identyfikują się z europejskością. Najśłabsza identyfikacja europejska (56%) z kolei uwiadaćnia się u młodzieży o niskim poziomie zachowań antyspołecznych. Wynik okazał się nieistotny statystycznie $\chi^2(4, N = 481) = 4,740$; $p = 0,315$. Identyfikacja europejska na tle identyfikacji lokalno-regionalnej czy narodowej jest zdecydowanie słabsza, co może oznaczać, że młodzież nieprzysto-

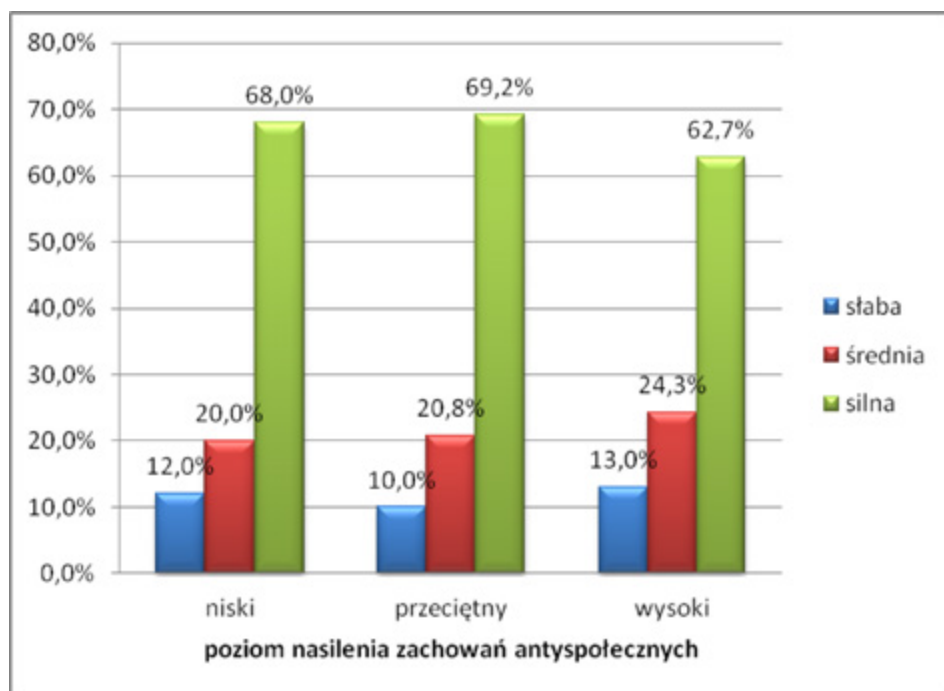
Wykres 4. Poczucie identyfikacji europejskiej a poziom nasilenia zachowań antyspołecznych

Źródło: badania własne.

sowana odsuwa się od budowania siebie w kontekście tożsamości europejskiej. Z naszych doświadczeń w pracy z nieletnimi wynika, że obecnie młodzi ludzie budują swoją tożsamość w kierunku zamykania się na różnorodność. Egzemplifikacją takiej tożsamości są postawy nienawiści na tle różnic narodowych czy wyznaniowych. Wobec tego w programach edukacyjno-terapeutycznych powinno się zadbać o to, aby wprowadzić nowe treści związane z treningiem świadomości w zakresie zachowań kulturowych jednostek nieprzystosowanych (Nikitorowicz, 2009, 2014).

W ostatniej kolejności przeanalizowano związek między poczuciem identyfikacji globalnej a poziomem nasilenia zachowań antyspołecznych. Szczegółowe dane zaprezentowano na wykresie 5.

Również w przypadku silnej identyfikacji globalnej (69,2%) największy odsetek wykazała grupa, której poziom zachowań antyspołecznych okazał się przeciętny. Nieletni o wysokim i niskim poziomie nasilenia zachowań antyspołecznych także relatywnie silnie identyfikują się jako obywatele świata. Wynik okazał się nieistotny statystycznie $\chi^2(4, N = 481) = 2,118; p = 0,714$. A. Giddens (2007) zauważa, jak istotny wpływ mają procesy globalizacji na życie społeczne współczesnych ludzi. Globalizacja nie przebiega po prostu „gdzieś tam”, w innym wymiarze, bez związku ze sprawami, w jakie jest zaangażowany pojedynczy człowiek. Globalizacja rozgrywa się „tu i teraz” i na wiele sposobów wpływa na życie intymne i osobiste. Przenika do lokalnych kontekstów, dociera do domów i społeczności

Wykres 5. Poczucie identyfikacji globalnej a poziom nasilenia zachowań antyspołecznych
Źródło: badania własne.

– czy to za sprawą bezosobowych źródeł, jak środki przekazu, Internet czy kultura popularna, czy przez kontakty osobiste z mieszkańcami innych krajów i przedstawicielami innych kultur – tendencje globalizacyjne siłą rzeczy przekształcają życie każdej jednostki (Giddens, 2007). Uwidacznia się to również w deklaracjach młodzieży odnośnie do identyfikacji globalnej, która w grupie nieletnich jest stosunkowo silna (jednak zdecydowanie słabsza od identyfikacji z miejscem zamieszkania, regionem i narodem) bez względu na poziom zachowań antyspołecznych.

Wnioski i wskazania pedagogiczne

Analiza danych nie wykazała różnic istotnych statystycznie w odniesieniu do poczucia identyfikacji terytorialnej ze względu na poziom nasilenia zachowań antyspołecznych w grupie młodzieży z młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Dlatego można stwierdzić, że poruszana problematyka nie jest łatwo poznawalna i nie poddaje się jednoznacznej analizie i interpretacji. Problematyka identyfikacji terytorialnej w kontekście zachowań antyspołecznych młodzieży ulega nieustannemu rozwojowi i permanentnym przewartościowaniom. Jest także rzadko poruszana w przestrzeni nauk społecznych. Złożona hipoteza związana z identyfikacją

terytorialną a nasileniem zachowań antyspołecznych przysparza także pewnych trudności, zarówno z perspektywy poznawczej, jak i metodologicznej – brak narzędzi badawczych do pomiaru identyfikacji terytorialnej pozostawia zapewne sporą przestrzeń do błędów i nadinterpretacji. Mimo to autorzy dostrzegają użyteczność kontynuowania badań empirycznych ukierunkowanych na pogłębioną analizę poczucia identyfikacji terytorialnych młodzieży i dostrzegają zasadność prowadzenia dalszych, pogłębionych eksploracji ukierunkowanych na poznanie charakteru związku między wyróżnionymi przestrzeniami identyfikacyjnymi a komponentem behawioralnym.

Zamieszczone w niniejszej pracy analizy teoretyczne, jak też interpretacje wyników badań, dotyczące identyfikacji terytorialnej młodzieży nieprzystosowanej w kontekście zachowań antyspołecznych oraz związku między tymi zmiennymi, dają podstawy do stwierdzenia, że poczucie identyfikacji z wyróżnionymi terytoriami w pewnym sensie stanowi niedoceniany potencjał, mający zdolność redukcji zachowań antyspołecznych, niekorzystnych z perspektywy funkcjonowania zarówno indywidualnego, jak też grupowego. Diagnoza dotycząca zagrożeń kształtowania się tożsamości w kontekście identyfikacji terytorialnych jest istotna, ponieważ pozwala na zobrazowanie, z jakimi terytoriami dana jednostka się identyfikuje. Pozwala to także na modyfikację i projektowanie odpowiednich programów profilaktycznych i resocjalizacyjnych, w których uwzględnianie są identyfikacje młodzieży nieprzystosowanej społecznie.

Znaczenie szeroko rozumianego miejsca w kreowaniu tożsamości jednostki uwypukla się w koncepcji J. Nikitorowicza (2009), który pisze o płaszczyznach tożsamości jednostki, nakładających się na siebie warstwach, pozostających w dynamicznej zależności, takich jak: tożsamość rodzinno-familijna, tożsamość lokalno-parafialna, tożsamość religijno-etniczna i tożsamość narodowo-państwowa. Wobec uzyskanych wyników badań szczególną uwagę zwracamy na wymiar lokalny tożsamości jednostki. W charakterystyce tego wymiaru autor podkreśla znaczenie odgrywanych pierwszych ról społecznych w kontekście szerszym niż rodzina i społeczne oczekiwania grupy wobec jednostki. To wywołuje postawy konformistyczne lub nonkonformistyczne, następuje świadome sytuowanie siebie w rzeczywistości pozarodzinnej, zgoda na spełnianie oczekiwań z zewnątrz lub opór i niechęć wobec tych oczekiwań (Nikitorowicz, 1995, 2009).

Obecnie istotnym zadaniem pedagogiki resocjalizacyjnej jest zauważanie nowych tendencji w pracy profilaktycznej oraz wykorzystanie ich na szczeblach lokalnym, regionalnym i państwowym. Ponadto trzeba zwrócić uwagę, że problem nie polega na braku umiejętności formułowania trafnych myśli w praktyce resocjalizacyjnej, a na niedostrzeganiu rozwiązań i projektów działań oferowanych przez teoretyków i badaczy. Działania opisujących pracę w środowisku otwartym lub naturalnym, minimalnej interwencji policyjno-sądowej i twórczych przemian tożsamości. Na podstawie uzyskanych wyników badań z dużą dozą ostrożności można stwierdzić, że dość istotną rolę w kształtowaniu się tożsamości odgrywa poczucie

identyfikacji terytorialnej. Podejmując próbę odpowiedzi – ku jakiej tożsamości społeczno-kulturowej młodzieży nieprzystosowanej powinno się dążyć w działaniach edukacyjnych, profilaktycznych, resocjalizacyjnych – można wskazać następujący kierunek związany z kształtowaniem tożsamości ustawicznie odkrywającej siebie i innych. Oparta jest ona na umiejętności refleksyjnego wychodzenia poza siebie i tworzenie zdolności odkrywania *Innych*, patrzenia na siebie z perspektywy innych ludzi, zauważenia i zrozumienia drugiego człowieka. Umiejętności dialogu jako niekończącej się, ciągłej rozmowy z sobą, ale przede wszystkim z innymi ludźmi. Świadomość własnej autonomii (własnego ja), przy jednoczesnym poczuciu więzi z *My* rodzinnym, lokalnym, parafialnym, poprzez *Ja* i *My* narodowe, europejskie, kontynentalne, globalne (Nikitorowicz, 2009).

Wnioski sformułowane na podstawie analizy i interpretacji danych dają w pewnym sensie podstawę do sformułowania praktycznych wskazań wychowawcom w placówkach resocjalizacyjnych. Prezentowane analizy mogą stanowić fundament konstruowania teoretycznych podstaw pedagogicznych dla wychowawców, nauczycieli i pedagogów do wykorzystania w ramach opracowywania indywidualnych programów edukacyjnych, strategii profilaktycznych i programów prewencyjnych, ukierunkowanych na zredukowanie zachowań antyspołecznych młodego pokolenia. Poszukiwania te wpisują się w nurt działań, które M. Konopczyński (2014, s. 117) określa mianem kreujących, o charakterze rozwojowym, ukierunkowanych na wzmacnianie potencjałów wychowanków przez kształtowanie nie tylko struktur poznawczych młodzieży, ale także projektowanie oddziaływań metodycznych (Konopczyński, 2014).

Zalety płynące z wielostronnego oglądu poczucia identyfikacji terytorialnych są dla pedagogiki resocjalizacyjnej raczej niewątpliwe. Przez identyfikację jednostki z określonym terytorium można wyzwolić spontaniczną aktywność wyrażającą się w zachowaniach społecznie akceptowanych, co w konsekwencji może prowadzić do wystąpienia poczucia wspólnoty. Przez stymulowanie określonych procesów identyfikacyjnych w środowiskach lokalnym, regionalnym, narodowym można podejmować działania mające na celu kształtowanie i integrowanie jednostki z społecznością z najbliższego otoczenia. Zagadnienie identyfikacji oznacza bowiem zarazem różnorodność aspektów obywatelskich i indywidualnych (subiektywnych) (Kłoskowska, 1992, 1996).

Badania własne koncentrowały się na wzajemnych relacjach identyfikacji terytorialnych i zachowań antyspołecznych. W kolejnych badaniach warto rozszerzyć płaszczyznę analizy, uwzględniając na przykład znaczenie innego rodzaju zachowań: na przykład szeroko rozumianych zachowań społecznie akceptowanych.

Abstract: The feeling of territorial identification and the intensity of antisocial behaviour in a group of maladjusted adolescents

The purpose of the article is to present selected results of research into the feeling of territorial identification in a group of adolescents suffering from maladjustment in the context of their antisocial behaviour. In the case of the present research, the feeling of identification is hierarchically related to five circles: residential, regional, national, European and global. The research was conducted using the diagnostic opinion poll method, within the scope of which the survey technique was utilised. In order to construct a picture of defective social functioning, the thesis employs the Social Maladjustment Scale by Lesław Pytko. In total, 481 pupils of youth educational centres were surveyed. Statistical data analysis did not indicate any differences in the feelings of territorial identification related to the intensity level of antisocial behaviour in the group of adolescents from youth educational centres.

Key words: Territorial identification, youth, social maladjustment.

Bibliografia

- [1] Błachut J., Gaberle, A., & Krajewski, K. (2000). *Kryminologia*. Arche.
- [2] Cohen A. (1955). *Delinquent boys*. New York, 84.
- [3] Fatyga B. (1999). *Dzicy z naszej ulicy: antropologia kultury młodzieżowej*. Uniwersytet Warszawski.
- [4] Giddens A. (2007). *The consequences of modernity*. 1990.
- [5] Hancock L. (2001). *Community, crime and disorder: Safety and regeneration in urban neighbourhoods*. Springer.
- [6] Jarymowicz M. (2000). Psychologia tożsamości. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, 3, 107–125.
- [7] Kłoskowska A. (1992). Tożsamość i identyfikacja narodowa w perspektywie historycznej i psychologicznej. *Kultura i społeczeństwo*, 1, 131–143.
- [8] Kłoskowska A. (1996). *Kultury narodowe u korzeni*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [9] Konaszewski K. (2016). *Tożsamość wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*. Katedra Wydawnictwo Naukowe.
- [10] Konopczyński M. (2014). *Pedagogika resocjalizacyjna: W stronę działań kreujących*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- [11] Melchior M. (2004). *Zagłada a tożsamość: polscy Żydzi ocaleni na aryjskich papierach”: analiza doświadczenia biograficznego*. Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Pan.
- [12] Miller W. B. (1958). Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency. *Journal of social issues*, 14(3), 5–19.
- [13] Nikitorowicz J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Trans Humana, Wydawnictwo Uniwersyteckie.
- [14] Nikitorowicz J. (2007). *Edukacja międzykulturowa: kreowanie tożsamości dziecka*. Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne.
- [15] Nikitorowicz J. (2009). *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. WAiP.
- [16] Nikitorowicz J. (2014). *Patriotyzm i nacjonalizm: Ku jakiej tożsamości kulturowej?* Oficyna Wydawnicza Impuls.
- [17] Ogińska-Bulik N. (2007). *Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.
- [18] Ostrowska K., & Wojcik, D. (1986). *Teorie kryminologiczne*. Akademia Teologii Katolickiej.

- [19] Rykiel Z. (1999). *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej miasta polskiego a świadomość terytorialna jego mieszkańców* (T. 170). IGiPZ PAN.
- [20] Shaw C.R., & McKay, H. D. (1942). Juvenile delinquency and urban areas.
- [21] Shaw, C.R., & McKay, H. D. (2016). Juvenile Delinquency and Urban Areas: A Study of Rates of Delinquency in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities (1969). W *Classics in environmental criminology* (s. 103–140). CRC Press.
- [22] Siemaszko A. (1993). *Granice tolerancji: o teoriach zachowań dewiacyjnych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [22] Walmsley D.J., Lewis G.J., & Nowosielska, E. (1997). *Geografia człowieka: podejścia behawioralne*. Wydaw. Naukowe PWN.
- [23] Wojnarska A. (2017). Poczucie osamotnienia a nieprzystosowanie społeczne. *Niepełnosprawność*, 2017(28 (2017)), 175–191.
- [24] Żyłkiewicz-Płońska E. (2016). *Europejski wymiar w edukacji młodzieży akademickiej: studium porównawcze*. Wydawnictwo Naukowe Katedra.